

บทที่ ๖
การเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา
ของนักวิชาการสมัยใหม่

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายประวัติความเป็นมาของพุทธทาสภิกขุได้
๒. อธิบายการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุได้
๓. อธิบายประวัติความเป็นมาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้
๔. อธิบายการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้

ขอขำเนื้อหา

- ❖ ประวัติความเป็นมาของพุทธทาสภิกขุ
- ❖ การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ
- ❖ ประวัติความเป็นมาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
- ❖ การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

สื่อการเรียนการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอน
๒. PowerPoint
๓. การบรรยายในชั้นเรียน
๔. เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

การวัดผลและประเมินผล

๑. ฟังการบรรยาย อภิปราย รายงาน และซักถาม
๒. แสดงความคิดเห็น การวิเคราะห์ การวิจารณ์
๓. ตรวจสอบคำตอบท้ายบท
๔. ถามตอบเป็นรายบุคคล

ความนำ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญต่อการเมืองการปกครองที่จะให้มวลมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการ ความคิด และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติทั้งผู้ปกครองรัฐและประชาชนในรัฐ รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างแท้จริง

การปกครองตามแนวพุทธ หมายถึง หลักการและวิธีการแบบประชาธิปไตยที่มีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่เราเรียกกันว่า พระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในรูปแบบของคำสั่งสอน คือ พระธรรมและวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ มีใช้ทฤษฎีทางการเมืองโดยตรงแบบตะวันตก ซึ่งเป็นระบอบการเมืองระบอบหนึ่งที่ใช้ในการปกครองประเทศ อย่างไรก็ตามจะทำให้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาตรงกับรายละเอียดปลีกย่อยทั้งหมดเลยก็เป็นไปไม่ได้ การปกครองตามแนวพุทธ แบ่งออกเป็น ๔ หลักใหญ่ๆ คือ

๑. หลักแห่งการมีส่วนร่วมในการปกครอง
๒. หลักแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มที่หลากหลายในสังคม
๓. หลักแห่งสิทธิและเสรีภาพ
๔. หลักแห่งเสียงข้างมาก

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ที่มีมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากผลงานทางวิชาการทั้งในรูปแบบของงานนิพนธ์ การแสดงปาฐกถา และบรรยายธรรม ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ล้วนแล้วแต่เป็นการผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในการนำผลแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เสนอระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยมก็คือ การนำเอาหลักธรรมสังฆะซึ่งเป็นความจริงตามธรรมชาติบางประการที่ทำหน้าที่จัดความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกมาใช้กับสังคมนุษย์เพื่อให้คนจำนวนมากสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยธรรมสังฆะเรื่องหนึ่งที่จะทำให้แต่ละคนสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้โดยที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ธรรมสังฆะเรื่องสังคมนิยมจะทำให้ทุกคนตระหนักรู้ว่าตนเองไม่สามารถจะอยู่คนเดียวภายในสังคมได้ ดังนั้น มนุษย์จะต้องช่วยเหลือพึ่งพากันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ ธรรมสังฆะเรื่องส่วนเกินนั้นจะทำให้มนุษย์แต่ละคนใช้ชีวิตอย่างสันโดษและมีความเมตตาแบ่งปันส่วนเกินไปให้กับผู้ที่ยากไร้หรือด้อยโอกาสกว่าตน ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติและไม่นำไปสู่วิกฤตการณ์ เนื่องจากปมเชื่องหรือความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของมนุษย์จะลดน้อยลงและทำให้ความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างกันของมนุษย์จางหายไปด้วย โดยพุทธทาสภิกขุเรียกการจัดสังคมนุษย์โดยใช้ความจริงแบบธรรมสังฆะว่า ระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยม โดยการนำธรรมสังฆะของธรรมชาติมาใช้จัดสามารถกระทำโดยอาศัยกลไกของอำนาจรัฐและยังสามารถใช้กลไกทางสังคมได้อีกด้วย ทั้งนี้ ระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยมนั้นควรจะเป็นไปโดยสันติวิธีมากกว่าการใช้กำลังอำนาจบังคับ แต่หากเกิดอุปสรรคหรือไม่สามารถนำเอาหลักธรรมสังฆะมาปฏิบัติได้แล้ว

พุทธทาสภิกขุก็เสนอว่าเราสามารถจะใช้กฎหมายหรืออำนาจของรัฐในการควบคุมและบังคับให้เป็นไปตามหลักการนั้นได้เช่นกัน^๑

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ทั่วโลกยอมรับว่าเป็นการปกครองที่แม้มิใช่การปกครองที่ดีที่สุด แต่ก็เป็นการปกครองที่เลวร้ายที่สุด แต่การปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยสถานเดียวยังไม่เพียงพอ ควรที่จะมีหลักการปกครองอื่นมาผสมผสานด้วย หลักที่ว่านั้นบ้างก็เรียกรัฐธรรมนูญก็มี ธรรมนูญบาลก็มี หรือในภาคราชการไทยเรียกเวลานี้ว่า หลักการ บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตรงกับที่โลกตะวันตกใช้คำว่า "Good Governance" นั้นเอง ซึ่งเมื่อจะดูความหมายที่นักวิชาการพูดถึงกันแล้วให้สรุปก็คือ การปกครองด้วยประชาธิปไตย ที่ต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความชอบธรรม ความเป็นธรรมและความดีงามเป็นส่วนสำคัญในการปกครองด้วย^๓ อาจกล่าวได้ว่า นี่แหละสอดคล้องกับหลักธรรมาธิปไตย (ธัมมาธิปไตย) ทางพระพุทธศาสนานั้นเองที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำเสนอต่อสาธารณชนเสมอว่า ธรรมาธิปไตยจะเป็นแกนจริยธรรมของประชาธิปไตย เพราะธรรมาธิปไตยจะเป็นรากฐานทำให้ประชาธิปไตยได้บรรลุภารกิจของหลักการปกครอง ที่นำมาใช้เป็นประโยชน์ก่อให้เกิดสันติสุขและความผาสุกที่แท้จริงของชาวโลกและสังคมไทยได้ตลอดไป

๖.๑ ประวัติพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)^๒

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือรู้จักในนาม พุทธทาสภิกขุ (๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖) เป็นชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ เริ่มบวชเรียนเมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ที่วัดนอก(อุบล) และมาประจำอยู่ที่วัดใหม่ (พุมเรียง) โดยมีท่านพระครูโสภณเจตติการาม (คง วิมล) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระปลัดทุม อินฺทโชโต เจ้าอาวาสวัดนอก (อุบล) และพระครูศักดิ์ ธมฺมรกชิต เจ้าอาวาสวัดหัวคู (วินัย) เป็นพระคู่สวด ท่านได้ฉายาว่า "**อินฺทปญฺโญ**" จากนั้นได้เข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยต่อที่กรุงเทพมหานคร จนสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค แต่แล้วท่านพุทธทาสภิกขุก็พบว่าสังคมพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแปดเปื้อนเปื้อนบิดไปมาก และไม่อาจทำให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาได้เลย ท่านจึงตัดสินใจหันหลังกลับมาปฏิบัติธรรมที่อำเภอไชยา ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่านอีกครั้ง การเรียน การศึกษา มิใช่การอ่าน หรือท่องๆ จำ แต่เป็นการเห็นที่ถูกต้องและสมบูรณ์ด้วยตนเองการก่อตั้งสวนโมกข์พุมเรียงและสวนโมกข์ไชยา ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ "สวนโมกข์พุมเรียง" จึงเริ่มเปิดกิจการ ท่านกล่าวว่า ในบริเวณนั้นมีต้นโมกและต้นพลาขึ้นอยู่ ท่านจึงนำเอาคำ โมก และ พลา มาต่อกัน ซึ่งก็ได้ความเต็ม คำว่า "**กำลังแห่งความหลุดพ้น**" และเมื่อรวมกับคำว่า อาราม ซึ่งแปลว่าที่ร่มรื่น ที่รื่นรมย์ จึงกลายเป็น

^๑ นิติ มณีกาญจน์, ธรรมะกับการเมือง-เป็นไปได้อย่างไรหรือแค่เพื่อฝัน: บทวิเคราะห์ระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, ดุษฎีนิพนธ์ (สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^๒ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนเสโน, **ประวัติพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐๒.

มาเป็นชื่อ สำนักป่า ชื่อตรงกับวัตถุที่ท่านประสงค์ กล่าวคือ เพื่อส่งเสริมวิปัสสนาธุระและเพื่อส่งเสริมให้เกิดความหลุดพ้นและที่มาของชื่อ "พุทธทาส" เป็นเพราะท่านตั้งใจจะรับใช้พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นทาส โดยท่านได้ให้ความหมายของคำว่า "พุทธทาส" ว่า..."เกิดขึ้นจากความรู้สึกว่า ไม่มีอะไรดีกว่าชีวิตของเราจะอยู่ต่อไปอีกก็ปีกก็ตามใจ ถ้าจะใช้ให้เป็นประโยชน์ที่สุดและสูงสุดก็ควรจะทำงานนี้คือรับใช้พระพุทธเจ้า ด้วยการทำให้พุทธศาสนาแพร่หลายไป มีประโยชน์แก่คนทุกคนในโลกแล้วกัน" พร้อมพิจารณาตนเองเป็น พุทธทาส เนื่องจากต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด ตลอดเวลาที่ดำรงสมณเพศ ท่านพุทธทาสภิกขุตั้งใจศึกษาพระปริยัติอย่างแน่วแน่ พร้อมตั้งมั่นปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และวัตรเหล่านี้เองที่ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกิจทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระอย่างยากยิ่งที่จะหาพระภิกษุรูปใดเสมอเหมือน

คำสอนจำนวนมากจากท่านพุทธทาสภิกขุเป็นธรรมะระดับโลกุตระ อันมีนิโรธเป็นรส และมีนิพพานเป็นอารมณ์ ซึ่งพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นธรรมะชั้นสูง และไม่เหมาะกับฆราวาสผู้ยังเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารแห่งโลกียะ แต่ท่านพุทธทาสภิกขุตระหนักว่าธรรมะเหล่านี้คือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา และพุทธมามกะไม่ว่าจะระดับชั้นใดก็ควรจะได้รับรู้ ได้รับปฏิบัติ และได้รับผลจากธรรมะเหล่านี้ ซึ่งถึงแม้จะเป็นธรรมะที่ละเอียดลึกซึ้ง แต่ท่านพุทธทาสภิกขุก็ได้ถ่ายทอดให้อยู่ในรูปแบบที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงและเข้าใจ โดยยังคงเนื้อหาสำคัญไว้ได้อย่างครบถ้วน คำสอนทั้งหลายของท่านพุทธทาสภิกขุ แท้จริงแล้วก็คือการสกัดพระสูตรให้ออกมาเป็นภาษาพูด และพระอภิธรรมให้ออกมาเป็นภาษาชาวบ้านนั่นเอง โดยข้อธรรมที่ท่านพุทธทาสภิกขุเน้นย้ำมากที่สุดคือเรื่องสุญญตา จนทำให้ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาหลายคนเรียกท่านว่า นักรบเพื่อความว่าง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุยังรวมไปถึงเรื่องพื้นฐาน เช่น เรื่องการทำงาน และเรื่องการศึกษา ซึ่งคนทั่วไปสามารถนำธรรมะเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ทันที

นอกจากพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแล้ว ท่านพุทธทาสภิกขุยังมีใจเปิดกว้าง ทำการศึกษาคำสอนของต่างศาสนาและต่างนิกาย ด้วยความคิดว่าศาสนาทั้งหลายล้วนมุ่งหมายในสิ่งเดียวกัน ในสมัยที่ท่านพุทธทาสภิกขุจำพรรษาอยู่ที่สวนโมกขพลาราม นอกจากสาธุชนคนไทยผู้สนใจในธรรมะทั้งหลายจะแวะเวียนมาสนทนา และฟังเทศน์ฟังธรรมจากท่านพุทธทาสภิกขุอย่างไม่ขาดสายแล้ว ยังมีชาวต่างชาติผู้ต้องการเรียนรู้พระพุทธศาสนา นักศึกษาและอาจารย์ทางด้านศาสนศาสตร์จากต่างประเทศ รวมถึงประมุขของศาสนจักรต่างๆ แวะเวียนมาพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็น รวมทั้งสนทนาธรรมกับท่านเป็นอันมาก ทำให้สวนโมกขพลารามเปรียบเสมือนตักศิลาสำหรับผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทำให้งานพระพุทธศาสนากลับมาตื่นตัวอีกครั้ง

การดำเนินชีวิตในสวนโมกขพลาราม ท่านพุทธทาสภิกขุยึดคติที่ว่า เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง โดยชีวิตประจำวันของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นเป็นไปอย่างสันโดษและสมถะ สำหรับวัตถุสิ่งของภายนอก ท่านพุทธทาสภิกขุจะพึงพาก็แต่เพียงวัตถุสิ่งของที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้

และวัตถุสิ่งของที่จำเป็นในการเผยแพร่ธรรมะนั้น โดยไม่พึงพาวัตถุสิ่งของฟุ้งเฟ้ออื่นใดที่เกินจำเป็นเลย เรียกได้ว่ามีความเป็นอยู่อย่างต่ำที่สุด หากแต่การกระทำในความเป็นอยู่นั้นเป็นการกระทำอย่างสูงที่สุด นั่นคือเป็นการกระทำเพื่อศึกษา ปฏิบัติ และเผยแพร่พระพุทธศาสนา การศึกษาและปฏิบัตินั้นเป็นการกระทำอันนำไปสู่มรรคผล และแม้กระทั่งนิพพาน ซึ่งเป็นอุดมคติที่สูงที่สุดที่ชีวิตมนุษย์ควรจะบรรลุถึง ส่วนการเผยแพร่นั้นเป็นการกระทำเพื่อนำกระแสธรรมอันบริสุทธิ์ให้อาบหล่อไหลรินรดคนทั้งโลก และทุกโลก เป็นการชี้ทางสว่างให้เพื่อนมนุษย์ ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้บรรลุถึงอุดมคติที่สูงที่สุดของชีวิตมนุษย์ไปด้วยกัน หรืออย่างน้อย ก็จะทำให้มนุษย์เรานั้นได้ลดการเบียดเบียนตนเอง และลดการทำร้ายผู้อื่น อันจะก่อให้เกิดทั้งสันติสุขและสันติภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งตัวมนุษย์และโลกมนุษย์ปรารถนา

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านพุทธทาสยังได้เริ่มจัดทำหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา (ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์เผยแพร่หลักธรรมรายตรีมาศ) ด้วยเช่นกัน

ใน ๒ ปีแรก ท่านพุทธทาสยังไม่ได้มาพักอยู่ที่สวนโมกข์-ไชยา แต่ได้ขอให้พระมหาเถรียงจากวัดชยารามมาอยู่เป็นองค์แรก ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๗ ท่านจึงได้ย้ายมาอยู่ที่นี้ สวนโมกข์-พุมเรียง จึงต้องปล่อยให้เล็กร้างไปที่สวนโมกข์-ไชยานี้ ท่านพุทธทาสได้จดทะเบียนเป็นวัด ใช้ชื่อว่า "วัดธารน้ำไหล" แต่ชาวบ้านเรียกกันเองว่า "วัดเขาพุทธทอง" ตามชื่อภูเขากลางวัด เดิมที่ท่านต้องการให้สวนโมกข์เป็นองค์การอิสระ ไม่ต้องทำตามระเบียบของวัด ด้านหน้าใช้เป็นวัด ด้านหลังเป็นสวนโมกข์แยกกันทางกฎหมาย แต่ต่อมาภายหลัง ได้ยกให้เป็นของวัดธารน้ำไหลทั้งหมดภายในสวนโมกข์-ไชยา ท่านพุทธทาสได้สร้างสิ่งก่อสร้างสำคัญ ๆ ต่าง ๆ มากมาย โดยมีกำลังสนับสนุนในการสร้าง ทั้งจากพระเถรและฆราวาส สิ่งก่อสร้างได้แก่

- โรงมหรสพทางวิญญาน
- เรือใหญ่-เล็ก ๒ ลำ ซึ่งใช้เป็นที่ประชุม ที่พักพระจรรยาหรือฆราวาสชาย รวมทั้งเป็นที่เก็บน้ำฝนด้วย

- รูปปั้นและภาพปั้นพุทธประวัติ
- รูปปั้นอวโลกิตศวรร
- โบสถ์แบบสวนโมกข์
- ลานหินโค้ง ซึ่งปกติจะเป็นสถานที่ใช้ฟังเทศน์ เลี้ยงพระ ทั้งนี้เพราะท่านต้องการสาธิตว่า สมัยพุทธกาลทำกันอย่างไร

- นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนหิน สระนาฬิกา ซึ่งท่านถือว่าเป็นอุปกรณ์ของมหรสพทางวิญญานด้วย และส้วมแบบสวนโมกข์

- ศาลาธรรมโฆษณ์ ซึ่งเป็นสถานที่รวบรวมผลงานของท่านพุทธทาสทั้งหมด ตลอดจนเป็นที่บรรจุศพของท่านตรงบริเวณใต้ฐานพระพุทธรูปสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในสวนโมกข์เกิดขึ้นทีละเล็ก

ละน้อย จากญาติโยมพุทธบริษัท ที่รู้จักมากขึ้น เข้ามาช่วยกันสร้าง ซึ่งท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ว่า จะสร้างสิ่งใดในที่นี้จะมีธรรมเนียมไม่จารึกชื่อไว้

การที่ท่านพุทธทาสมีความรู้แตกฉานในศาสตร์ต่าง ๆ มากมายนั้น ก็สืบเนื่องจากความสนใจในการศึกษาซึ่งท่าน ท่านพุทธทาสยังได้ศึกษาปรัชญาต่าง ๆ เช่น ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาตะวันตก เป็นต้น ท่านเล่าว่า ปรัชญาอินเดียบางส่วนเป็นรากฐานของพุทธศาสนาเช่นกัน แต่ปรัชญาทางตะวันตกจะไม่ลึกซึ้งสูงสุดไปในทางดับทุกข์ หรือเพื่อ มรรค ผล นิพพาน แต่ประการใด ท่านพุทธทาสยังได้ศึกษาค้นคว้าในศาสนาและลัทธิอื่นๆอีกด้วยได้แก่ ศาสนาคริสต์ ลัทธิเซน มหายาน วัชรยาน โหราศาสตร์ เป็นต้น

ธรรมะปฏิบัติของท่านพุทธทาส สำหรับธรรมะที่ท่านพุทธทาสใช้มากที่สุดในชีวิตปฏิบัติธรรมคือ "การพิจารณาจิตสัมปชัญญะ ไคร่ครวญ โดยโยนิโสมนสิการ" ท่านกล่าวว่า "...ได้รับประโยชน์มากที่สุด เป็นการเพิ่มพูนความรู้หรือปัญญาอันลึกซึ้ง มันก็มาจาก โยนิโสมนสิการ ไม่ว่าจะเรื่องบ้าน เรื่องโลก เรื่องธรรม...การรับเข้ามาโดยวิธีใดก็ตาม เช่น ฟังจากผู้อื่น อ่านจากหนังสือหรือจากอะไรก็ตามที่เรียกว่า นอกตัวเรา ฟังเข้ามาพอถึงแล้ว...ก็โยนิโสมนสิการ เก็บไว้เป็นความรู้ เป็นสมบัติพอจะทำอะไร จะลงมือทำอะไร ก็โยนิโสมนสิการ ในสิ่งที่จะทำให้ดีที่สุด มันก็ผิดพลาดน้อยที่สุด เรียกว่าไม่ค่อยจะผิดพลาดเลย เท่าที่จำได้ในความรู้สึก...เพราะเราเป็นคนโยนิโสมนสิการตลอดเวลา และรู้สึกว่าจะฉลาดขึ้นมาก็เพราะเหตุนี้ ถ้าจะเรียกว่า ฉลาดนะ..."

ท่านพุทธทาสฉันเพียงหนเดียว บิณฑบาตเป็นวัตร ใช้ผ้า ๓ ผืน ท่านเล่าว่า "...เราถือ ๓ ผืน แบบใช้ผ้าอาบน้ำด้วย แต่ก็มีบางที่เหมือนกัน ชักสบง ก็ต้องนุ่งจีวรแทน จีวรถ้าเอามาพับกลางตามยาว ก็เท่ากับสบง ๒ ชั้น นุ่งแทนสบงจนกว่าสบงจะแห้ง ถ้าถือ ๓ ผืน ต้องถืออย่างนี้..."ในระยะแรกที่ท่านพุทธทาสย้ายเข้ามาที่สวนโมกข์-ไชยา ท่านมีบริวารและสิ่งของจำเป็นที่ใช้อยู่ไม่กี่อย่าง ได้แก่ บาตร ตะเกียงน้ำมันมะพร้าวทำด้วย แก้วลอยใส จุดอยู่หน้าพระพุทธรูป หนังสือ ๒-๓ เล่ม ต่อมาเมื่อท่านเริ่มเขียนหนังสือจริงจังขึ้น ท่านจึงมีกุฏิและตะเกียงหลอด เป็นตะเกียงน้ำมันขนาดเล็กมีหลอดแก้วยาวสำหรับผ้าห่ม มุ้งและหมอน ท่านจะใช้จีวรหรือบางครั้งจะใช้สังฆาฏิห่มเป็นผ้าห่ม ส่วนหมอนท่านใช้ไม้สองอันวางหัวท้ายแล้วใช้ไม้กระดานเล็ก ๆ ตอกขวางคล้ายม้ารองนั่งแต่เตี้ย ๆ เท่ากับหมอน และใช้ผ้าสังฆาฏิพับ ๆ รองเสียด้านหนึ่ง ซึ่งหมอนอย่างนี้เป็นของธรรมดา ๆ ที่ชาวบ้านใช้กันอยู่ทั่วไป สำหรับมุ้งท่านไม่ได้ใช้ แต่จะใช้ในยามที่ไม่สบาย ตามปกติจะให้ ตากวย ลูกศิษย์ สุมไฟกันยุงให้ท่านนั่งดูดวงควัตรของท่านพุทธทาส ท่านถือหลัก "การเป็นอยู่อย่างธรรมดา" ท่านกล่าวว่า "...เป็นอยู่อย่างธรรมดา เพื่อให้จิตใจเกลี้ยง ช่วยให้จิตใจเหมาะแก่ที่จะเข้าใจธรรมชาตได้ง่ายขึ้น... ในแง่ของที่ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือในแง่ที่มันจะต้องเป็นไปอย่างนั้น ซึ่งไม่ต้องดัดแปลง ไม่ต้องลำบากยากเย็น..."นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวอีกว่า "...มันไม่มีแบบอะไรที่ตายตัว เอาตามสบายอย่างง่าย

ที่สุด อย่าให้มันมีปัญหาแล้วกัน ไปจำกัดตายตัวอย่างนั้นอย่างนี้ ยิ่งบ้ำใหญ่ อย่าไปรู้ไปชี้มันมากนัก
แหละดี "

งานเขียนหนังสือ

หลังจากที่ท่านสร้างสวนโมกข์-ไชยา ไม่นาน ท่านคิดทำหนังสือ "พุทธศาสนา" โดยมี
จุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ธรรมะ และเพื่อแถลงกิจการของคณะธรรมทานและสวนโมกข์ ท่านเล่าว่าใน
ยุคนั้นที่กรุงเทพฯ เคยมีหนังสือพิมพ์ "ธรรมจักร" ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า (กรมพระยาวชิร
ญาณวโรรส) แต่เมื่อสิ้นท่านก็ได้หยุดไป เมื่อท่านพุทธทาสออกหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาในต่างจังหวัด
ทางกรุงเทพฯ จึงรื้อทางกรุงเทพฯ จึงรื้อฟื้น "ธรรมจักร"

"ระเบิดภูเขาหิมาลัย" หนังสือที่ออกมาเพื่อต่อต้านเรื่อง "ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม" โดยโจมตี
ว่า พุทธทาสภิกขุ รับจ้างคอมมิวนิสต์มาทำลายพระศาสนา และมีการนำเรื่องดังกล่าวฟ้องพระเถระ
ผู้ใหญ่ด้วย แต่ไม่เป็นผล

นามปากกาที่ท่านพุทธทาสใช้มีมากมาย ได้แก่ "พุทธทาส" จะเขียนเรื่องธรรมะโดยตรง
"อินทปญโญ" กับ "ธรรมโยธ" จะเขียนเรื่องให้คนโกรธ เพราะจะวิจารณ์กันอย่างแรง กระแทกกันแรง
"สิริवास" เขียนโคลงกลอน "สังฆเสนา" เขียนแบบนักรบเพื่อธรรม ส่วน "พุทธโลกา รมณจิต" เขียนเรื่อง
ปรารณาโลก "ข้าพเจ้า" เขียนเรื่องแง่คิดขำ ๆ "นายเหตุผล" เป็นการแกล้งเขียน เป็นเจตนาที่จะให้
ผู้อ่านคิดนึกในทุกแง่ทุกมุม แกล้งเขียนค้านพุทธศาสนา ถ้าจะค้านมันจะค้านได้อย่างไร ให้คนอื่นได้
วินิจฉัยได้ความรู้ทางพุทธศาสนามากขึ้นต่อมาเมื่อท่านพุทธทาส มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก โดย
ค้นคว้าศึกษาพระไตรปิฎก ท่านจึงได้เขียน "ตามรอยพระอรหันต์" ขึ้น โดยคัดเลือกเอาพระไตรปิฎก
ส่วนหรือสูตรที่ควรเผยแพร่ มาแปลลงในหนังสือพิมพ์ พุทธศาสนาท่านเล่าว่า "...ในนั้นมีความ
สมบูรณ์ของการปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะค้นคว้าสำหรับไว้ใช้เองด้วย เพื่อตามรอยเอง เพื่อใช้กับตนเอง แล้ว
ก็เห็นว่าคนอื่นเขาก็ใช้ได้ ก็เลยให้พิมพ์ให้โฆษณาออกไป...มันเป็นตอนต้น ๆ ก่อน สมาธิ ภาวนา
วรรณกรรมคู่มือมนุษยสัมพันธ์"

ด้วยความรู้ความสามารถของท่านพุทธทาส จึงได้รับการถวาย "ปริญญาคุณฐิติบัณฑิต
กิตติมศักดิ์" สาขาต่าง ๆ จากสถาบันหลายแห่ง ท่านพุทธทาสได้มรณภาพโดยสงบ เมื่อเวลา ๑๑.๒๐
น. ของวันศุกร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ รวมอายุท่านได้ ๘๗ ปี ๑ เดือน ๑๑ วัน

ท่านพุทธทาสได้ทำพินัยกรรม เรื่องการจัดงานศพของท่าน ซึ่งท่านพระครูปลัดศิลาวัฒน์ ได้
ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยท่านระบุในพินัยกรรมไม่ให้ฉัตรยศ ไม่ให้จัดงานพิธีใด ๆ ให้เผาศพโดย
วิธีเรียบง่ายที่สุด และนำอัฐิไปเก็บไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปในศาลาธรรมนิเวศน์ พร้อมกับให้เทปูนซีเมนต์
โอบกั้น ส่วนอังคารให้แบ่งเป็น ๓ ส่วน นำไปลอยที่ช่องหมู่เกาะอ่างทอง ที่เขาประสงค์ และที่ต้นน้ำตา
ปีที่เขาสก

สวนโมกข์ได้จัดให้มีการเผาศพท่านพุทธทาส ในวันทำวัตร ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ตรงกับวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๓๖ ณ บริเวณเขาพุทธทอง โดยใช้พิธีตามแบบโบราณ คือปักเสา ๔ ต้น ดาดเพดานด้วยผ้าขาวเริ่มทำพิธีเผาเวลาประมาณ ๑๕.๓๐ น. โดยท่านพระเทพวิสุทธิเมธี (ท่านปัญญา) เป็นประธานในการจุดไฟ พระภิกษุจำนวนนับพันองค์ นั่งสวดมนต์ ดังกระหึ่มทั่วบริเวณภูเขาด้านขึ้นไปทางโบสถ์ ส่วนอีกด้านหนึ่ง ให้ประชาชนได้เดินผ่านไปเคารพศพได้อย่างทั่วถึงทุกคนมาเผาศพ นั้นเป็นการพูดไปตามกิริยาภายนอก แต่ว่าคนฉลาดคงจะพูดว่า มาเพื่อการศึกษาการเผาศพมันจะศึกษาอะไรได้บ้างขอให้คิดดู แต่ว่าการศึกษานี้มันลำบากเหมือนกัน ถ้าหุ้มนั่นหวนนั้นก็ไม่ได้ยิน ตามันบอดก็ไม่เห็นแล้ว ถ้าตามันไม่บอดมันก็เห็นเห็นกระแสดการเกิด แก่ เจ็บตาย เห็นชีวิตชีวาที่เกิดมา แล้วเป็นไปอย่างไร

สังขธรรมบทสุดท้ายของชีวิต ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นธรรมดา เช่นนั้นเอง (ตถตา) เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง

๖.๒ การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาส เป็นที่ยอมรับว่าท่านเป็น “ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา” ท่านวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักคำสอนในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ผู้ที่ฟังหรืออ่านผลงานของท่านเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและวงวิชาการได้อย่างกว้างขวาง ผลงานทางการเมืองการปกครองของท่านนั้นที่โดดเด่นได้แก่ งานเขียนเรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” แนวคิดทางการเมืองของท่าน มีพื้นฐานแนวความคิดอิงหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นด้านหลักแนวคิดทางการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” มีดังนี้คือ^๓

๖.๒.๑ ว่าด้วยการก่อรูปอุดมคติทางการเมือง

ท่านกล่าวว่า^๔ หลักธรรมะที่จะใช้เป็นที่พึ่งแก่โลกในทางการเมืองได้นั้น สามารถนำมาจากหัวใจของทุก ๆ ศาสนา ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยม ทุกศาสนาสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจของศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนิยม ไม่ใช่ปัจเจกนิยม

^๓ ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, อ้างใน

www.buddhadasa.org/html/articles/๑_bdb/dhm_soc.html

^๔ “พุทธทาสภิกขุ “ศาสนิกชนต้อนรับการเมืองฯในทศวรรษนี้ฯได้อย่างไร” เทปธรรมบรรยายพิเศษ, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๓ ณ สวนโมกข์

ธัมมิกะ แปลว่า “ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ” ธรรมะคือความถูกต้อง ถูกต้องอย่างที่ไม่ มีทางที่จะผิด สังคมนิยมที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะนี้ เป็นหัวใจของทุกศาสนายู่แล้วโดยไม่รู้สีกตัว จะต้องนำออกมาใช้หมดทุก ๆ ศาสนา มารวมกันเป็นระบบธัมมิกสังคมนิยมของโลก ใช้กับคนทั้งโลก ระบบธัมมิกสังคมนิยมจะเป็นที่พึงในโลก แล้วในที่สุดจะมองเห็นกันได้ว่า เราเป็นสหธรรมิกกันได้ การ ก่อรูปว่าด้วยอุดมคติทางการเมือง แยกประเด็นได้ดังนี้

๑) การเมืองและอุดมคติทางการเมือง

คำว่า “การเมือง” มาจากคำว่า politics ทำให้มองเห็นความหมายได้ง่าย เพราะ คำว่า politics นี้มีความหมาย “เกี่ยวกับคนมาก” หรือเกี่ยวกับเรื่องที่มาก ๆ และจะต้องนึกไปถึงความ จริงอันหนึ่งว่า พออะไรมีเพิ่มมากขึ้นละก็ก็เป็นเกิดปัญหาทันที poli แปลว่า “มาก” นี้ หมายถึงอะไรก็ได้ บัดนี้เอามาใช้ประกอบขึ้นเป็นคำสำหรับอุดมคติอันหนึ่ง ที่จะใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากการที่มี คนมาก ดังนั้นก็ต้องมีระบบทางศีลธรรม หรือทางศาสนา เพื่อแก้ปัญหานั้น ถ้าคำว่า “การเมือง” หมายความว่าอย่างนี้ก็นับว่าดี คือว่าเป็นกลาง วางไว้สำหรับจะแก้ปัญหาก็เกี่ยวกับคนมาก

ส่วนคำว่า “อุดมคติทางการเมือง” มีคนกล่าวถึงอุดมคติเป็นจำนวนมาก จนเกิดขึ้น หลายๆ ระบบเป็นอุดมคติทางการเมืองที่แข่งขันกันขึ้นมาเสนอตัวเป็นผู้จัดสันติภาพโลก จนกระทั่งเรา ไม่รู้จะเอาระบบไหนดี จึงมีปัญหา

อุดมคติทางการเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับศีลธรรม ระบบการเมืองที่แท้ก็คือ ศีลธรรม ถ้า ระบบการเมืองนั้นถูกต้อง นั่นก็คือศีลธรรมที่มีแล้วอย่างถูกต้อง ระบบสังคมนิยมนี้ คือ ระบบที่ ประกอบด้วยศีลธรรมยิ่งกว่าระบบใด^๕

๒) การเมืองตามแนวทางศาสนา

สิ่งที่เรียกว่า การเมือง มีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือ การจัด อย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก^๖ สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านำมาทำให้ถูกต้องก็จะมี ประโยชน์ ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้ง่าย ให้เห็นได้ง่าย ให้ง่ายแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติ ศีลธรรมในรูปแห่งการเมือง และหากให้ดีกว่านั้นอีกก็ให้การเมืองมาอยู่ในรูปของศาสนาเสียเลย เพราะว่าคำว่า “ศาสนา” ก็คือ ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ความเต็มรูปของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมคือ ศาสนา

๖.๒.๒ ธัมมิกสังคมนิยม

๑) ความหมายของธัมมิกสังคมนิยม ธัมมิกสังคมนิยมเป็นระบบการปกครองที่ไม่เห็น แก่ตัวบุคคล และจะต้องประกอบไปด้วยธรรมะ ระบบการปกครองของโลกที่ไม่เห็นแก่ตัวบุคคล จะ เปิดโอกาสให้ระบบการปกครองนั้นประกอบด้วยธรรมะ กล่าวโดยสรุป ธัมมิกสังคมนิยม เป็นระบบที่ ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก และประกอบด้วยธรรมะ

^๕ โดแนลด์ เค. สแวนเนอร์ (บรรณาธิการ) “สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา” ธัมมิกสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗-๔๙.

^๖ พุทธทาสภิกขุ, “ธรรมสังจะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง” ธรรมสังจะสงเคราะห์ (ธรรมโฆษณ์), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑), หน้า ๓๑๖.

๒) สังคมนิยมในพระพุทธศาสนา ท่านพุทธทาส ได้กล่าวถึงสังคมนิยมในพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ

คำว่า สังฆะ แปลว่า หมู่ หรือ พวก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติระบบวินัย เป็นระบบที่ผูกพันกันไว้เป็นหมู่เป็นพวกไม่แยกออกจากกัน โดยมีเครื่องยึดเหนี่ยวให้อยู่ร่วมกัน เช่น หลักธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้หมู่สงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๒.๒) การปฏิบัติตนให้สันโดษเป็นรากฐานของสังคมนิยม ระเบียบวินัยทางพระพุทธศาสนาทำให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนอย่างสันโดษ พอดี รู้จักพอดีในการเป็นอยู่ เช่น จะต้องมีการ ๓ ผืน มีมากก็อาบัติ เป็นต้น การปฏิบัติตนให้สันโดษ พอดี ซึ่งจะก่อให้เกิดส่วนที่เหลือ และสามารถจุนเจือหรือช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ยากจนกว่าได้ดีมาก จึงเป็นรากฐานของสังคมนิยมในที่สุด

๒.๓) การอยู่กันเป็นสังคมา การช่วยเหลือหรือเสียสละเพื่อผู้อื่น ระเบียบวินัยทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ชัดเจนว่า จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เสียสละเพื่อผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่สังคมา นั่นก็คือมีเจตนาของสังคมนิยมมากในทุกด้าน การอยู่กันเป็นสังคมาเป็นความต้องการของธรรมชาติ เพื่อช่วยเหลือหรือพึ่งพิงซึ่งกันและกันได้

๒.๔) ระบบสังคมนิยมแบบธรรมราชา ระบบสังคมนิยมแบบธรรมราชา ก็คือหลักทศพิธราชธรรม ที่ประกอบด้วย ทาน ศีล บริจาค ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน การควบคุมตนเอง ความไม่โกรธ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความอดทน และการปฏิบัติตามธรรม

๖.๒.๓ แนวทางสู่ธัมมิกสังคมนิยม

๑) ธัมมิกสังคมนิยมที่ถูกต้อง ประกอบด้วย

๑.๑) ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุ

๑.๒) เจตนารมณ์ของการเมืองต้องเป็นศีลธรรม

๑.๓) อุดมคติทางการเมืองจะต้องประกอบไปด้วยธรรม

๒) การแก้ไขปัญหาสันติภาพสองระดับ

๒.๑) การแก้ไขปัญหาในระดับบุคคล บุคคล คือหน่วยสังคมแต่ละหน่วย แต่ละคนนั้นควรจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(๑) มีการศึกษาดี ถูกต้อง

(๒) มีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณ

(๓) มีครอบครัว มีความเป็นอยู่อย่างครอบครัวที่ถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ

(๔) มีเศรษฐกิจดี กินอยู่พอดี เหลือทำประโยชน์เพื่อนมนุษย์

(๕) มีธรรมเป็นหน้าที่ ทำงานด้วยความสนุก

(๖) รักเพื่อนมนุษย์

(๗) มีสัมมาทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ที่ถูกต้อง

(๘) เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเยือกเย็น

บุคคลแต่ละคนที่ประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ เป็นส่วนประกอบที่ดีที่สมบูรณ์สำหรับจะสร้างโลก สร้างสันติภาพได้

๒.๒) การแก้ไขปัญหาในระดับสังคม จะต้องเป็นระบบสังคมที่มีความถูกต้อง นั่นคือ ระบบการปกครอง และระบบการควบคุมมนุษย์จะต้องถูกต้องเป็นไปโดยธรรม ประกอบด้วย

- (๑) มีเศรษฐกิจที่ถูกต้องในสังคมนั้น
- (๒) มีระบบการอยู่ร่วมกันระหว่างคนด้วยกันกับคนเด่น
- (๓) มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง
- (๔) ระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลัก
- (๕) ระบบศีลธรรมเป็นไปตามหลักศาสนา
- (๖) มีระบบการศึกษาถูกต้อง (การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์)
- (๗) มีระบบนิเวศวิทยาที่ดี

กล่าวโดยสรุป แนวคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ แนวคิดที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ที่มุ่งเน้นการเมืองที่ประกอบไปด้วยธรรม และแนวคิดที่ให้คุณค่าด้านการปกครอง ที่มุ่งเน้นการปกครองโดยใช้หลักของศีลธรรมที่เป็นไปตามหลักของศาสนา เช่น หลักทศพิธราชธรรม เป็นต้น

๖.๓ ประวัติความเป็นมาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๗

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) มีนามเดิมว่า ประยูร อารยางกูร เกิดเมื่อวันที่ พุทธศักราชที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๘๑ ที่บ้านริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน บริเวณตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรคนที่ ๕ จากบุตรธิดา ๙ คนของนายสำราญ และนางชุนกี อารยางกูร ที่มีอาชีพประกอบกิจการค้าขายผ้าแพรว ผ้าไหม ขายของชำและโรงสีไฟ

เมื่ออายุได้ ๖ ขวบท่านเข้าโรงเรียนโรงเรียนอนุบาลครุเฉลียว ต่อมาได้เข้าเรียนต่อระดับประถมศึกษา ที่โรงเรียนประชาบาลชัยศรีประชาราษฎร์ในอำเภอศรีประจันต์ จากนั้นเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนปทุมคงคา ในกรุงเทพมหานคร ท่านเป็นคนเรียนเก่ง จนได้รับทุนเรียนดีจากกระทรวงศึกษาธิการ จนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น แต่เนื่องจากมีปัญหาเรื่องสุขภาพจากโรครุมเร้าหลายโรค หลังจบระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ แล้วทางบิดามารดา จึงสนับสนุนให้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ ที่อยู่ใกล้บ้าน เนื่องจากมองว่าการอยู่ในเพศบรรพชิตจะเอื้อต่อการศึกษามากกว่า จากนั้นท่านจึงได้เริ่มเรียนทางปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

ในปี ๒๔๙๖ ท่านเดินทางไปจำพรรษาเพื่อเรียนปริยัติธรรม ทั้งบาลีและนักธรรมที่วัดพระพิเรนทร์ ในกรุงเทพมหานคร จนสอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๙ ประโยคขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงรับเป็นนาคหลวงอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔ โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (กิตติโสภณมหาเถร) วัดเบญจมบพิตร เป็นพระอุปัชฌาย์

^๗ ประวัติสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (แหล่งที่มา) <http://www.ch๗.com>. (๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๐).

หลังสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว ได้ทำการสอนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ จนได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการและดำรงตำแหน่งติดต่อกันนานถึง ๑๐ ปี โดยมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงหลักสูตรของการศึกษาของคณะสงฆ์โดยพยายามเชื่อมโยงความรู้ทางธรรมให้เข้ากับปัญหาสังคมร่วมสมัยได้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เคยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์เป็นเวลา ๓ ปี แต่ได้ลาออกจากตำแหน่งเพื่อทุ่มเททั้งกำลังกายและสติปัญญาให้กับงานทางด้านวิชาการ เขียนหนังสือและเขียนบทความออกเผยแพร่มากมาย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีวิสุทธิโมลี เมื่อปี ๒๕๑๒, เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชวรมณี เมื่อปี ๒๕๑๖, เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพเวที เมื่อปี ๒๕๓๐, เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เมื่อปี ๒๕๓๖, เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏที่พระพรหมคุณาภรณ์ เมื่อปี ๒๕๔๗ และได้รับการโปรดเกล้าสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

ตลอดชีวิตของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ท่านเป็นเสาหลักในการชี้ความถูกต้องของพระธรรมวินัย เพื่อแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์อยู่หลายครั้ง นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการชี้แนะสังคมไทยในการบริหารประเทศด้วย จึงถือเป็นพระมหาเถระผู้เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่มีคุณูปการเป็นอย่างยิ่งต่อชาวพุทธ และนอกจากจะเคยเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว ยังเคยบรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย และมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ของสหรัฐอเมริกา ด้วย

หนึ่งในปริญญาคุณูปการบัณฑิตกิตติมศักดิ์และรางวัลสำคัญที่ได้รับจากต่างประเทศคือ ตำแหน่ง"ตรีปิฎกาจารย์"จากสถาบัน"นวนาถนันทมหาวิหาร" ในรัฐ"พิหาร"ของ"อินเดีย" เมื่อปี ๒๕๓๘ และเป็นรูปที่ ๒ ต่อจากพระถังซำจั๋งของจีน โดยสถาบันแห่งนี้ ยกย่องเชิดชูสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ว่าเป็นผู้มีปัญญามาก ดุจพระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ยังได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโกด้วย และท่านเป็นพระสงฆ์รูปแรกของโลกและเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรตินี้

หนังสือที่เป็นผลงานนิพนธ์ที่ทรงคุณค่ายิ่งของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มีอยู่มากมาย หนึ่งในเล่มที่ผู้รู้ทั้งหลายเชิดชูว่าเป็นหนึ่งในวรรณกรรมชั้นเยี่ยมของพระพุทธศาสนา ก็คือ หนังสือพุทธธรรม ที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเชิดชูว่าเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าสำคัญที่สุด ซึ่งเทียบได้กับหนังสือวิสุทธิมรรคที่รจนา โดยมหาเถระชาวอินเดีย ที่มีชื่อว่าพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระมหาปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่รจนาคัมภีร์สำคัญไว้มากมาย และชื่อของท่านคือที่มาของสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระสังฆราชไทย คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

การได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ในปี ๒๕๕๙ นี้ ทำให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กลายเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์รูปที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๖.๔ การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ซึ่ง รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ได้กล่าวถึงสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้^๔

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ที่มีมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากผลงานทางวิชาการทั้งในรูปแบบของงานนิพนธ์ การแสดงปาฐกถา และบรรยายธรรม ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมาแล้ว แต่เป็นการผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในการนำผลแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวคิด “ประชาธิปไตย” ไว้ดังนี้

๖.๔.๑ นิยามของประชาธิปไตย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นิยามคำว่า ประชาธิปไตยไว้ที่น่าสนใจยิ่งว่า เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ถ้ากล่าวถึงความหมาย มีวิธีพูดง่ายๆ อย่างหนึ่งคือ ยกเอาวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น มาอ้าง เพราะคนชอบ และรู้จักกันมาก คือวาทะที่ว่า “**ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน**” วาทะนี้คนจำได้แม่น เวลาพูดกัน คนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นเต้นว่า ตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิ ได้อำนาจ หรือ ได้รับความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มองคือ “**ความรับผิดชอบ**”

ดังนั้น จากวาทะลินคอล์นนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกตัวด้วยว่า **คุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชน** เพราะโดยปกติ คุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพของประชาธิปไตย ก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่ในสมัยนี้ ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ

^๔สุรพล สุยะพรหม, รศ., ดร., “ความคิดทางการเมือง : ประชาธิปไตย ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)” อ้างใน http://๒๐๒.๒๘.๕๒.๔/article_file/๑๓dissertation๔๗.html

จึงกล่าวสรุปได้ว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นิยามประชาธิปไตยโดยให้ความสำคัญในแง่ คุณภาพของประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเน้นว่า "ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา"

๖.๔.๒ เสียงข้างมากในประชาธิปไตย

ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปที่มีต่อภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยนั้น ก็คือ ในสังคมของคนหมู่มาก ต่างคนก็ต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินอำนาจสูงสุดของความ ต้องการหรือความประสงค์ของคนในระบอบนี้ก็คือ เสียงข้างมากของประชาชนนั่นเอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า การตัดสินใจเช่นว่านี้ เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากตัดสินใจก็ ดีไป ถ้าตัดสินใจผิดก็อาจเกิดความเสื่อมความพินาศทุกอย่างทุกประการ การที่จะตัดสินใจผิดหรือ ตัดสินใจถูก ก็อยู่ที่ความเป็นคนดี มีปัญญา คือ มีคุณธรรม และมีความรู้ความเข้าใจ เฉลียวฉลาด สามารถในการคิด เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ประชาชนควรมี ถ้าประชาชน เป็นคนดี ตั้งใจดี มีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาชัดเจน คิดเป็น มองเห็นความจริง ก็ตัดสินใจได้ถูกต้อง

ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประชาธิปไตยจะดี ก็อยู่ที่ ประชาชน ที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจนั้นว่า จะต้องเป็นคนดีและมีปัญญา โดยที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจนี้ การตัดสินใจที่ว่านั้น วินิจฉัยด้วยเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ในเรื่องนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ข้อสังเกตไว้ ๒ ประการด้วยกันคือ

๑. ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนโง่ เสียงข้างมากที่วินิจฉัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่าง โง่ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มี ปัญญา ก็จะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา

๒. ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่ง การลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินใจความจริง ไม่ได้ แต่ เป็นหน้าที่ของคนเองที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมี การศึกษา เพื่อจะได้ เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ย้ำว่า **เสียงข้างมากตัดสินความจริงไม่ได้** อันนี้เป็นหลักธรรมดา **เราตัดสินใจ ไม่ใช่ตัดสินความจริง** ถ้าเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความจริง ก็ เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น ตามหลักการแล้วไม่สามารถเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความจริงได้ ถ้าอย่าง นั้น จะเอาเสียงข้างมากตัดสินอะไร ประเด็นนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความเห็น ว่า เราเอาเสียงข้างมากมาตัดสินความต้องการ คือบอกว่าจะเอาอย่างไร ในแง่ที่สามารถบอกได้ว่า ประชาชนต้องการอะไร จะเอาอย่างไร แล้วมีมติเป็นที่ตกลงกันว่าเอาอย่างไร ซึ่งรวมความ ปัญหา อยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ความต้องการที่ว่าเอาอย่างไรนั้น ไปประสานกับความมุ่งหมายที่ดี โดยมี สติปัญญาที่รู้เข้าใจว่า อะไรเป็นความจริง ความถูกต้อง แล้วตัวประโยชน์แท้ที่ควรจะมีเอา คือ ต้องให้

ความต้องการนั้น ไปตรงกับความจริง ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ที่แท้จริง มิฉะนั้นความต้องการนั้นก็ผิด

เมื่อคนตัดสินใจด้วยความต้องการที่ผิด การตัดสินใจนั้นก็ผิด จะเลือกผิด เอาผิด และก่อให้เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้น จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องทำให้คนมีความรู้ มีสติปัญญา จึงต้องเน้นกันว่า คนจะต้องมีวิจารณ์ญาณ หรือจะใช้คำศัพท์ให้ลึกลงไปกว่านั้น ก็คือ ต้องมีโยนิโสมนสิการ ด้วยเหตุนี้ การใช้เสียงข้างมากมาตัดสิน จึงต้องเป็นเสียงแห่งสติปัญญา ที่แสดงถึงความต้องการอันฉลาดที่จะเลือกเอาสิ่งที่ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์แท้จริง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สรุปว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน ๒ ประการ คือ

๑. ให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือ คนที่มีสติปัญญา

๒. ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสียงข้างมาก ในประชาธิปไตยตามแนวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงเห็นได้ชัดว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงควร ที่นำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ตามแนวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทย ได้เสียงข้างมากที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอน กล่าวคือ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยรวมนั่นเอง

๖.๔.๓ รัฐในระบอบประชาธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจ อันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนา มา ใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต^{๑๔} เรื่องดังกล่าวนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ ๒ ลักษณะด้วยกันคือ

๑. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ไฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนา นั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้น ด้วยดี การกระทำอย่างนั้น ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การ

ทำสังคายนาที่ดี การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่จัดได้ว่า อยู่ในหน้าที่ข้อนี้

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ ในการทำสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาต่างๆ โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้ง หลายสมัย

นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมืองคือ คนของ บ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไปชุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้าแผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้นออกมา ข้อนี้ถือว่าเป็นการชำระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

๒. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน
ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำ เช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็น พลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสำนักในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน

ดังนั้น จากการที่รัฐจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตน ต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) สรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหุชนทั้งสิ้นนั่นเอง

๖.๔.๔ สิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มองว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม หลักการนี้ยังหาผู้ปฏิบัติได้ผลจริงได้ยาก จะเห็นได้ว่าระบบสังคม ต่างๆ มักมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ถ้าให้สังคมได้ บุคคลก็ต้องยอมสละ ทำอย่างไรจึงจะประสานประโยชน์กันได้ อุดมคติอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคม

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะก้าวไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคมให้มาเสริมกันนั้น มีบททดสอบพื้นฐานหนึ่งที่จะให้เห็นว่า ประชาชนในสังคมนั้นๆ มีคุณภาพเพียงพอ ที่จะให้คุณค่าของประชาธิปไตยข้อนี้บรรลุผลได้หรือไม่ บททดสอบนี้ก็คือ ความประสานสมดุลในการปฏิบัติ ตามหลักแห่ง ๑) สิทธิกับหน้าที่ ๒) เสรีภาพกับความรับผิดชอบ

มุมมองต่อ **สิทธิกับหน้าที่** นั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ชี้ว่า คู่กับการมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่จะดำรง

รักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตย ก็จะได้รับการศึกษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสที่จะใช้สิทธิได้ต่อไป

ส่วนเรื่องของ **เสรีภาพกับความรับผิดชอบ** นั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มองเห็นว่า คู่กับเสรีภาพที่จะกระทำต่างๆ ตามความปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตน มีส่วนร่วมอยู่ด้วย เพื่อความชัดเจนขึ้นในเรื่องของเสรีภาพนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ยกตัวอย่างเรื่องเสรีภาพที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย ที่เน้นความหมายในแง่ของการที่บุคคลมีโอกาสนำเอาศักยภาพ เช่น สติปัญญา ความสามารถของตนออกไปเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเป็นความหมายเชิงความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยม เสรีภาพเน้นความหมายในแง่ของการที่จะได้ผลประโยชน์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งเป็นไปในทางแบ่งแยกและแก่งแย่ง

๖.๔.๕ การศึกษากับประชาธิปไตย

จากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคปฏิรูปการศึกษา โดยกำหนดให้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งระบุให้กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และ ศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์

จากประเด็นดังกล่าวนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มีมุมมองที่ชี้ให้เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องอาศัยการศึกษา เพื่อให้คนมีคุณภาพ เพราะคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน และ ในเวลาที่มองประชาธิปไตย ก็อย่ามองแค่การปกครอง อย่ามองแค่ว่า นี่เราเป็นประชาธิปไตยแล้ว ประชาชนได้ขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง แล้วก็หยุดแค่นั้น โดยนึกว่า นี่เราเก่ง เราได้เป็นใหญ่แล้ว สิ่งที่สำคัญก็คือ ต้องมองว่า เราปกครองเพื่ออะไร เราควรจะไปให้ถึงจุดหมายของการปกครอง

การปกครองนั้น ก็คือการที่มาร่วมกันจัดสรรสังคม เพื่อสร้างสรรค์สังคมให้เจริญ มั่นคง มีสันติสุข และให้แต่ละคนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพเพื่อให้ชีวิตเจริญงอกงาม บรรลุประโยชน์สุขที่สูง ประเสริฐ และมาร่วมกันสร้างสรรค์สังคมกันต่อไปอีก นี่แหละเป็นจุดหมายของการปกครอง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความสำคัญต่อการศึกษาย่างยิ่ง โดยเน้นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องอาศัยการศึกษา อย่างน้อยก็เป็นการนำเอาการศึกษา มาช่วยเตรียมคนให้พร้อม ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองของสังคมประชาธิปไตย นี่คือการที่สำคัญที่สุด คือการเตรียมคนให้พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย หรือในกระบวนการประชาธิปไตยทั้งหมด ถ้าไม่เตรียมการคนอย่างนี้ กระบวนการประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นกระบวนการที่ล้มเหลว เพราะว่าบุคคลที่เป็นส่วนร่วมซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการนั้น ไม่มีคุณภาพ ไม่มีความพร้อม

การศึกษาทำให้คนได้เข้าถึงโอกาสในสังคมประชาธิปไตย เราบอกกันเสมอว่า ประชาธิปไตยจัดสรรสังคมให้เกิดมีโอกาสนับแต่บุคคลแต่ละคนแล้ว แต่คนที่ไม่มีการศึกษา ก็ไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้โอกาสนั้น คือไม่สามารถได้รับประโยชน์จากสังคมประชาธิปไตย เช่น ถ้าบุคคลใดไม่รู้

หนังสือ โอกาสที่มีอยู่มากมายในสังคมประชาธิปไตย ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่เขา ดังนั้น ในขั้นที่หนึ่งนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงเห็นว่า การศึกษาช่วยให้คนเข้าถึงโอกาสและสามารถได้ประโยชน์จากสังคมประชาธิปไตยนั้น

ในขั้นต่อไป เมื่อคนมีการศึกษาดี ก็สามารถนำศักยภาพของตนออกมาร่วมสร้างสรรค์สังคม ดังนั้น การศึกษาช่วยให้คนสามารถใช้โอกาสที่จะทำประโยชน์แก่สังคมประชาธิปไตย และในที่สุดเมื่อกล่าวโดยรวม การศึกษาเข้ามาช่วยให้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมีคุณภาพที่แท้จริง และสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ของประชาธิปไตย มิเช่นนั้นประชาธิปไตยก็อาจจะเป็นเพียงชื่อ เป็นเพียงแต่ระบบในอุดมคติที่ไม่สามารถบรรลุผลได้เลย จึงกล่าวในประเด็นนี้ได้ว่า ปัจจัยที่จะให้สังคมประชาธิปไตยบรรลุผลสำเร็จก็คือ การศึกษา

ในทางกลับกัน ประชาธิปไตยก็ให้โอกาสแก่ทุกคนที่จะเข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาคด้วย หมายความว่า เมื่อมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ตัวระบบของประชาธิปไตยก็เปิดโอกาสให้กับคนที่จะเข้าถึงการศึกษาได้ โดยนัยนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มองว่า การสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย ก็คือการสร้างสรรค์สังคมที่เอื้อต่อการศึกษา หรือจะใช้คำที่กำลังนิยมกันว่า สร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพราะที่แท้จริง สังคมประชาธิปไตยกับสังคมแห่งการเรียนรู้ ก็คือ คนละด้านของเรื่องเดียวกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างสังคมประชาธิปไตย และสามารถได้รับประโยชน์จากสังคมประชาธิปไตย แล้วก็ช่วยให้ประชาธิปไตยดำเนินไปด้วยดี สู่จุดหมายของระบอบประชาธิปไตยด้วยอาศัยการศึกษานั้นเอง

ในหลักการที่เป็น อธิปไตย ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ ๓ ประการด้วยกัน นั่นก็คือ

๑. อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยการปรารถนาและสิ่งที่เกิดด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพตน

๒. โลกอธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจผู้อื่น หาความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

๓. ธรรมอธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความรู้ที่เข้าใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ อย่างสามัญได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐประชาธิปไตย หรือหลักข้อ ๓ คือ ธรรมอธิปไตย

โดยเฉพาะอย่างในการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มองเห็นว่า การปกครองนั้น หากเป็นไปเพื่ออยากได้ผลประโยชน์ อยากใหญ่ อยากโต อยากมีอำนาจ อยากได้อะไรๆ ต้องเป็นไปตามความยึดถือของตน ซึ่งจะตรงกันข้ามกับจริยธรรม ถ้าถูกตีถามมานะ หรือ ทิฎฐิครอบงำ แน่นนอนว่า จริยธรรมเดินไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทางแก้ไขเรื่องนี้ก็คือ จะต้อง

มีการพัฒนาความอยากให้มันดี และอยากทำให้มันดีนี้ให้เข้มข้น แรงกล้า ให้เป็นไปอย่างมุ่งมั่นที่สุด ให้ฝังลึกลงไปประจำอยู่ในจิตใจให้ได้

เมื่อคนในสังคมประชาธิปไตย มีความใฝ่ดี อยากให้มันดี ปรารถนาความสุขแก่ ประชาชน และแก่บ้านเมืองแล้ว ความปรารถนานี้ก็จะแผ่ลึกซึ้งและครอบคลุมทั่วไป ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พูดด้วยคำสั้นๆ ว่า **ความอยากให้ธรรมเกิดขึ้น หรือความใฝ่ธรรม** กล่าวคือ อยากให้ธรรม ความดี ความงาม ความจริง ความถูกต้อง เกิดมีขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่และตรงจุดหมาย เพราะการที่มนุษย์มีการปกครอง มีการงานบ้านเมืองต่างๆ นี้ ก็เพื่อให้ เกิดมี "ธรรม" ขึ้นในสังคมมนุษย์ หรือเพื่อดำรง "ธรรม" ให้คงอยู่

คำว่า "ธรรม" ในที่นี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้นิยามไว้ว่า หมายถึง ความจริง ความ ถูกต้อง ความดีงาม ประโยชน์สุขที่แท้จริง รวมทั้งหลักการที่จะให้เกิดความดีงาม ความ ถูกต้องเหล่านี้ การที่เราจัดตั้งวางหลักต่างๆ เช่น หลักการทางรัฐศาสตร์ หลักการทางนิติศาสตร์ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ หรือหลักการเองใดๆ ก็ตาม ก็เพื่อให้มีเกณฑ์ มีมาตรฐานในการที่จะดำเนินงาน เพื่อสร้างสรรค์ทำให้เกิดความดี ความงาม ความถูกต้อง และประโยชน์สุขที่แท้นั้น

เมื่อต้องการความดีงามและประโยชน์สุขแก่บ้านเมือง ก็ต้องยึดถือหลักการเหล่านี้ ซึ่งเรียกด้วยคำที่สั้นที่สุดคำเดียวว่า "ธรรม" เพราะฉะนั้น นักการเมืองจะต้องมีจริยธรรมสำคัญขั้นต่อไป ต่อจากความอยากที่ถูกต้อง หรือความใฝ่ปรารถนาที่เรียกว่า ฉันทะ ก็คือ การที่จะต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ถ้าคนเรา ไม่ถือธรรมเป็นใหญ่ คือไม่ถือหลักการ ไม่เอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ประโยชน์สุขที่แท้เป็นมาตรฐาน เป็นใหญ่หรือเป็นที่ยึดถือ ก็จะเอนเอียงหรือเขวออกไป กลายเป็นยึดถือเอาตัวคนเป็นใหญ่ เอาผลประโยชน์เป็นใหญ่ หรือเอาคะแนนนิยมเป็นใหญ่ เป็นต้น

เมื่อถือเอาตัวตน ผลประโยชน์ของตน ความยิ่งใหญ่ อำนาจของตน เป็นต้นเป็นใหญ่ เรียกว่า อัตตาธิปไตย แต่ถ้าถือเอาความนิยม การเอาอกเอาใจกัน ความชอบใจ ความพึงพอใจ ของคนจำนวนมาก โดยไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์เรียกว่า โลกาธิปไตย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายหลักการของธรรมาธิปไตยเพิ่มเติมว่า ผู้เป็นนักปกครอง เป็นนักการเมือง เป็นนักบริหาร ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญว่า ตอนนี้จะออกสู่ภาคปฏิบัติ ต้อง ตั้งหลักก่อน การที่จะตั้งหลักก็คือ จะต้องยึดถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ประโยชน์สุขที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ และเป็นมาตรฐาน เมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ก็เห็นแก่ธรรม เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตามหลักการ กฎกติกา รวมทั้งกฎหมายก็จะไม่เอนเอียงไปข้างไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่พรรคพวก ไม่เห็นแก่คะแนนนิยม เป็นต้น และจะมีความชัดเจนในการทำงาน ซึ่งโดยที่สุดแล้ว ธรรมาธิปไตยเท่านั้นจะเป็นแกนจริยธรรมของระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ

สำหรับท่าทีต่อระบอบประชาธิปไตยที่ใช้เป็นรูปแบบในการปกครองประเทศไทยนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ชี้แนวทางว่า ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องมีความชัดเจนในหลักการของ พระพุทธศาสนา ถ้าเป็นพุทธศาสนิกจะต้องถือธรรมเป็นใหญ่ พระพุทธเจ้าเองก็ทรงถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่มีอะไรใหญ่กว่าธรรม คนที่ถือธรรมเป็นใหญ่ คือเป็นธรรมาธิปไตยนั้น มีลักษณะสำคัญคือ

๑. เป็นคนมีหลักการไม่เลื่อนลอยไหลไปตามกระแส ถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล และกฎเกณฑ์เป็นเกณฑ์ตัดสิน

๒. ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูลความเป็นไปตามความเป็นจริง และเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึงหลักการความจริง ความถูกต้องดีงามและเหตุผลในเรื่อง นั้นๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการความจริง ความถูกต้องไว้ได้

๓. มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจ ในการใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจ ไม่เอนเอียง ไปด้วยอคติ

๔. รักธรรม รักความจริง ความถูกต้องดีงาม ทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม จนข้ามพ้นความยึดถือในตัวตนไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่เหนือแม้แต่เกียรติและศักดิ์ศรีของคน และเพราะรักธรรม มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมนั้น จึงเป็นคนที่ไม่พูดด้วยง่าย ระวังข้อมูลและเหตุผล ไม่ต้อ้อรันในทฤษฎี

ใน ๔ ข้อนี้ ข้อสุดท้ายเป็นตัวตัดสินความเป็นธรรมาธิปไตยแค่ไหนแบ่งปฏิบัติ จะขาด ๓ ข้อแรกไม่ได้ ต้องมีไว้ครบทั้งหมด ซึ่งควรนำมาประยุกต์ให้เข้ากับรูปแบบในการปกครองของประเทศไทย

๖.๔.๖ ธรรมนิตินันต์ต่อระบอบประชาธิปไตย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับประชาธิปไตย ในหลายวาระ หลายโอกาส และหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ผู้เขียนเห็นว่า ถ้อยคำที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงไว้นั้น เป็นถ้อยคำ ที่มีความลึกซึ้ง เป็นเหตุ เป็นผลที่อธิบายให้เชื่อมโยงกันได้อย่างน่ารับฟังยิ่ง ควรค่าแก่การนำมา เผยแพร่ เพราะเป็นเรื่องที่เนื่องด้วยประชาธิปไตยทั้งสิ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ลักษณะสำคัญ ๒ อย่างของสังคมประชาธิปไตย คือวิถีชีวิตแห่งความพอดี ที่เป็นสายกลาง ซึ่งองค์ประกอบและปฏิบัติการทั้งหลายได้สัดส่วนสมดุลกัน อีกอย่างหนึ่งคือ การยอมรับศักยภาพของมนุษย์ว่า บุคคลแต่ละคนมีความสามารถที่พัฒนาได้ ศักยภาพนั้น จะต้องได้รับการพัฒนา คือ ต้องมีการศึกษา เพื่อให้บุคคลมีสติปัญญา สามารถคิดวินิจฉัย เลือกรัดสินใจ และใช้เสรีภาพเป็นต้น ได้อย่างถูกต้องพอดี การจะมีประชาธิปไตยที่ดีนั้น ไม่ใช่เพียงแค่เอาอย่างรูปแบบเขา มาใช้ตามไปเท่านั้นก็สำเร็จ แต่มีสิ่งที่จะต้องเพียรพยายามทำด้วยความตั้งใจจริง เฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีการแสวงหาปัญญา และใช้ปัญญาอย่างจริงจังโดย ให้บุคคลมีเสรีภาพที่จะพัฒนาศักยภาพของตน และให้ศักยภาพนั้นอำนวยผลดีในการที่จะใช้เสรีภาพในการที่จะก่อคุณต่อชีวิตและสังคม ทำให้เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่าง สมดุล โดยเป็นเสรีภาพของคนที่ปกครองตนเองได้"

"สังคมประชาธิปไตย จะต้องมีเครื่องผูกพันคนให้มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน การร่วมมือกันและอยู่ร่วมกันด้วยดีนั้น มีลักษณะการแสดงออกต่างๆ กัน ซึ่งเน้นความมีเมตตาปรารถนาดีหวังประโยชน์สุขต่อกัน อันจะโยงไปหาหลักการพื้นฐาน คือ การที่คนเราจะต้องใช้ปัญญา เป็นสังคมแห่งสามัคคีเอกภาพ ที่คนมีเมตตาหรือไมตรีต่อกันเป็นพื้นฐาน รองรับความเป็นอยู่ และการแสดงออกเสรีที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน"

ประชาธิปไตยจะไม่มีทางเป็นประชาธิปไตย ถ้าหากไม่ถึงธรรมาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยที่เป็นอัตตาธิปไตยนั้นไม่ดีไปกว่าราชาธิปไตยที่เป็นอัตตาธิปไตย คือนำไปสู่ความพินาศ

เช่นเดียวกัน...จะเป็นธรรมาธิปไตยก็ต้องเริ่มตั้งแต่รู้ว่าอะไรเป็นธรรม ความรู้เกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัย ปัญญา จะให้มีปัญญาก็ต้องให้มีการศึกษา ฉะนั้นจะต้องเริ่มตั้งแต่ให้การศึกษา

"การศึกษาที่พร้อม ที่จะให้เกิดประชาธิปไตย ก็ต้องมี ๓ องค์...คือมีทั้งศีล มีทั้งสมาธิ มีทั้งปัญญา การศึกษาที่ขาดศีล ขาดระเบียบวินัย ขาดสมาธิ ขาดการสร้างจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง จึงไม่อาจจะเป็นพื้นฐานที่ดีของการสร้างประชาธิปไตยได้"

"การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองจากความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่จุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือ สภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นที่มาได้ว่า การปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น

ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกลงในเชิงปฏิปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจ จึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่เป็นการปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว"

"สามัคคีมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชีวิตหมู่ หรือการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย สามัคคีคือความพร้อมเพรียงกัน ความร่วมแรงร่วมใจกัน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่เรียกว่า เอกภาพ (แต่คนไทยเรานิยมใช้ว่า เอกภาพ) ดังนั้น คุณค่าของความสามัคคีที่สำคัญมาก ซึ่งเป็นพื้นฐานของวินัย และประชาธิปไตย คือทำให้สังคมเกิดมีคุณประโยชน์ตามความหมายของมัน โดยเป็นสภาพเอื้ออำนวยโอกาสแก่ทุกคน ที่จะดำรงชีวิตของคนอยู่ด้วยดี สามารถพัฒนาชีวิตของคนให้เข้าถึงประโยชน์สุขยิ่งขึ้นไป"

"ธรรมที่เป็นหลักการทั่วไป ซึ่งไม่ได้บัญญัติไว้เป็นสิกขาบทในพระวินัยมีหลายอย่าง ที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชนแห่งกาลยาณมิตร เช่น หลักสารณียธรรม เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่า เป็น **หลักการของประชาธิปไตย** ขอยกตัวอย่างหัวข้อหลักธรรมแห่ง สารณียธรรม ๖ ประการ (สารณียธรรมที่เรียก) คือ ๑) จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา ๒) จะพูดอะไรก็พูดต่อกันด้วยเมตตา ๓) จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา ๔) ได้มาแบ่งกัน กินใช้ ๕) ตั้งอยู่ในความประพฤติเสมอกัน ๖) มีความเสมอกันโดยทิวาญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมประชาธิปไตย ถ้าประชาชนไม่ยึดถือหลักการแห่งประชาธิปไตยร่วมกัน ก็ถึงอวสาน เพราะฉะนั้น สมาชิกทุกคนจึงต้องมีอุดมการณ์และมีหลักการร่วมกัน"

นอกจากนี้ ยังมีวาทะเสมือนเป็นคำคมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่แสดงนัยเกี่ยวเนื่องกับประชาธิปไตย โดยปรากฏในหลายแห่งหลายสถาน ต่างวาระกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน
- หนึ่งบัณฑิต ดีกว่าพันพาล แต่ประชาธิปไตยต้องการให้ทั้งพันเป็นบัณฑิต
- ประชาธิปไตยจะเป็นจริงได้ ต้องให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเอง
- ประชาธิปไตย จัดสรรสังคมให้มีโอกาสสูงสุด
- ประชาธิปไตย ช่วยให้อำนาจของบุคคลและสังคมมาประสานเสริมกัน

- ประชาธิปไตยทำให้คนมีโอกาสศึกษา
- การศึกษา ทำให้คนเข้าถึงโอกาสในสังคมประชาธิปไตย
- กระบวนการเรียนรู้ก็เพื่อพัฒนาคนสู่สังคมประชาธิปไตย
- กระบวนการเรียนรู้ก็เพื่อขับเคลื่อนคนสู่สังคมประชาธิปไตย
- สังคมประชาธิปไตยกับสังคมแห่งการเรียนรู้ก็คือคนละด้านของเรื่องเดียวกัน
- ประชาธิปไตยนั้นต้องอาศัยการศึกษาพัฒนาคนหลายด้าน คุณธรรมเป็นส่วนหนึ่ง แต่สติปัญญานั้นสำคัญอย่างยิ่ง
- เสียข้งมากตัดสินความจริงไม่ได้ เราตัดสิน ไม่ใช่ตัดสินความจริง
- ธรรมาธิปไตย เป็นแกนจริยธรรมของประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป ประชาธิปไตยในมุมมองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (ป.อ.ปยุตฺโต) แล้ว ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนว่า ระบอบประชาธิปไตยของไทย แม้จะมีคนเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยอยู่บ้าง แต่โดยเนื้อหาแล้ว วิธีการปฏิบัติของคนที่อยู่ในระบบการเมืองแบบนี้ยังไม่ถึงระบอบประชาธิปไตย ที่ควรจะเป็นดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบอบประชาธิปไตยแบบไทยนั้น ควรเน้นให้เป็นประชาธิปไตย ตามแนวธรรมาธิปไตย เพราะสังคมไทยนั้นยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของตนมาตั้งแต่ก่อตั้งประเทศตราบจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้น จึงไม่น่าจะเป็นความแปลกประหลาดอะไรที่จะนำหลักธรรมาธิปไตยของพระพุทธศาสนา ตามแนวที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงไว้มาประยุกต์เข้ากับระบอบประชาธิปไตยของไทย เพราะโดยที่สุดแล้ว เมื่อธรรมาธิปไตยสามารถนำมาเป็นฐานที่มั่นคงของระบอบประชาธิปไตยของไทย ก็จะทำให้สังคมไทยสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตย ที่ทำให้ประชาชนของประเทศนี้อยู่กันด้วยความสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ตามอุดมมุ่งหมายของประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตลอดไป

คำถามท้ายบท

๑. จงบอกประวัติความเป็นมาของพุทธทาสภิกขุ มาพอสังเขป
๒. จงอธิบายการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ
๓. จงบอกประวัติความเป็นมาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มาพอสังเขป
๔. จงอธิบายการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
๕. จงอธิบายความแตกต่างการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

เอกสารอ้างอิง

โดนัลด์ เค. สแวงเรอร์ (บรรณาธิการ) “สังคมนิยมตามหลักแก่งพระศาสนา” ธรรมิกสังคมนิยม,

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๙.

ธรรมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, อ้างใน

www.buddhadasa.org/html/articles/๑_bdb/dhm_soc.html

นิติ มณีกาญจน์, ธรรมะกับการเมือง-เป็นไปได้จริงหรือแค่เพื่อฝัน: บทวิเคราะห์ระบบการเมืองแบบธรรม

มิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ, **ดุชนิพนธ์**, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ประวัติสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (แหล่งที่มา) <http://www.ch๗.com>. (๒๙

ตุลาคม ๒๕๖๐).

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนเสโน, **ประวัติพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยา, ๒๕๕๘.

พุทธทาสภิกขุ, “ธรรมสังัจจะของธรรมชาติกับอุดมคติทางการเมือง” **ธรรมสังัจจะเคราะห์ (ธรรม**

โฆษณ์), กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑

พุทธทาสภิกขุ, “ศาสนิกชนต้อนรับการเมืองในทศวรรษนี้ได้อย่างไร”, **เทพธรรมบรรยายพิเศษ,**

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๓ ณ สวนโมกข์

สุรพล สุยะพรหม, รศ., ดร., “**ความคิดทางการเมือง : ประชาธิปไตย ตามแนวคิดของพระธรรม**

ปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)” อ้างใน

http://๒๐๒.๒๘.๕๒.๔/article_file/๑๓dissertation๔๗.html